

Saviraiškos laisvė

Krizinė mokesčių reforma neigiamai paveikė žiniasklaidos nepriklausomumą bei kokybę, sustabdyta kai kurių laikraščių ir žurnalų leidyba, iš darbo atleisti žurnalistai, kiti buvo verčiami ieškoti neadekvačių darbo santykių legalizavimo priemonių. Liko neišspręsta baudžiamųjų ir administracinių teisės normų kolizija, išskylanti bylose dėl valstybės tarnautojų ir politikų garbės ir orumo gynimo. Viešųjų asmenų garbės ir orumo bylose priimami teismų sprendimai kelia grėsmę ypatingai saviraiškos laisvės sričiai – žiniasklaidos laisvei. Tačiau pagrįstas tam tikros informacijos skleidimo draudimas reiškė ne cenzūrą, bet visuomenės apsaugą nuo melagingos ir neetiškai pateikiamos informacijos. Nebuvo sprendžiama nesantaikos kurstymo interneto komentaruose problema, išryškėjo nauja nesantaikos kurstymui palanki terpė – socialiniai tinklai, dėl savo ypatumų apsunkinanti informacijos skleidėjų patraukimą atsakomybėn. Ikitėsinio tyrimo institucijų ir teismų požiūris, kad neapykantą kurstantys pasisakymai vertintini kaip kategoriška subjektyvi nuomonė, yra klaidingas ir prasilenkia su Europos žmogaus teisių teismo (EŽTT) suformuluota praktika nesantaikos kurstymo bylose. *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo* pataisos, nepagrįstai ribojančios saviraiškos laisvę, metė atvirą iššūkį Europos Sąjungos politinei linijai bei tarptautiniams žmogaus teisių apsaugos

standartams. Seime svarstomos diskriminacinio pobūdžio *Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisos* siekia riboti teisę skleisti ir gauti informaciją bei teisę į taikių susirinkimų laisvę remiantis įstatymiškai nereglamentuojamais vertybiniais kriterijais bei stokojant aiškių formuluočių, būtinų tinkamam ir teisėtam įstatyminiam reglamentavimui.

2009–2010 m. atskleidė rimtas teisės į taikius susirinkimus teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo problemas. Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos organizuoto taikaus mitingo, peraugusio į riaušes, metu panaudotos specialiosios riaušių malšinimo priemonės, įskaitant šaudmenis, ir sužeisti 34 dalyviai. Baiminantis panašių įvykių pasikartojimo, aptariamuoju laikotarpiu buvo nepagrįstai trukdoma pasinaudoti teise į taikius susirinkimus. Savivaldybės dažnai atsisakydavo derinti susirinkimų vietą, laiką ir formą, kėlė nepagrįstus reikalavimus susirinkimų organizatoriams, pavyzdžiui, užtikrinti susirinkimų dalyvių saugumą, nebuvo laikomasi nustatyto pranešimo išnagrinėjimo termino, reikalaujama susirinkti kitur negu planuojama, nors organizatoriai teigė, kad šiose vietose negalima pasiekti susirinkimų tikslų, nemotyvuotai atsisakoma išduoti pažymėjimus dėl susirinkimo vietos, laiko ir formos. 2010 m. gegužės mėn. prie susirinkimų laisvės varžymo aktyviai prisidėjo LR Generalinis prokuroras, kurio veiksmus Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pripažino siekimu neleisti įvykti

taikiam susirinkimui. Praktiškai Lietuvoje išsigalėjo *leidiminė* susirinkimų tvarka, nors Lietuvoje yra įteisinta *pareikštinė* teisės į taikius susirinkimus įgyvendinimo tvarka, t.y. susirinkimų organizatoriai turi pareigą pranešti savivaldybei apie organizuojamo susirinkimo vietą, laiką, formą ir kai kurias kitas detales, o *ne gauti leidimą* susirinkimui.

Teisė rinkti ir skleisti informaciją

Mokesčių reformos įtaka žiniasklaidos kokybei

2009–2010 m. neigiamos finansų krizės pasekmės¹ palietė ir Lietuvą. Panaikinus PVM lengvatą periodinės spaudos leidiniams bei nustačius papildomus socialinio draudimo mokesčius autoriniams atlyginimams, nebuvo susimąstyta apie galimas ilgalaikes neigiamas pasekmes, susijusias su visuomenės informavimo nepriklausomumu ir kokybe.

Nepaisydamas įvairių kūrybinius darbuotojus vienijančių organizacijų protestų, LR Seimas 2009 m. išvakarėse priėmė *Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimą*,² panaikinusius ilgą laiką periodiniams leidiniams taikytą lengvatinį 5 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifą. Lietuvos leidėjų asociacijai kartu su Lietuvos knygų leidėjais, Europos leidėjų federacija ir Tarptautine leidėjų asociacija pavyko pasiekti tik tiek, kad mokesčio reforma būtų įgyvendinta palaipsniui – iki

2010 m. gruodžio 31 d. spaudai galiojo 9 proc. tarifas, vėliau įsigaliojo 21 proc. tarifas.³

Dėl naujos mokesčių politikos nuo 2009 m. pradžios buvo stabdoma laikraščių ir žurnalų leidyba, iš darbo atleidžiami žurnalistai. Padaugėjo užsakomosios žiniasklaidos, prastėjo bendra jos kokybė.⁴ Prastą Lietuvos visuomenės informavimo sektoriaus padėtį ataskaitoje pažymėjo ir tarptautinė nevyriausybinė organizacija *Freedom House*.⁵

2010 m. pastebėti atvejai, kai žurnalistai buvo verčiami darbo santykius ir autorinę veiklą įforminti įsigydami fiktyvius verslo liudijimus⁶, nors žurnalistinė veikla nėra numatyta sąraše veiklų, kuriomis gali būti verčiamasi gavus tokį liudijimą.⁷

Viešųjų asmenų garbės ir orumo gynimo probleminiai aspektai

Jau ne kartą buvo pastebėta, kad ženkliai padaugėjo baudžiamųjų bylų dėl viešųjų asmenų šmeižimo ir įžeidimo⁸, tačiau liko neišspręsta baudžiamųjų ir administracinių teisės normų kolizija, kuri iškyla bylose dėl valstybės tarnautojų ir politikų garbės ir orumo gynimo.

Tiek LR *Baudžiamasis kodeksas* (BK), tiek *Administracinių teisės pažeidimų kodeksas* (ATPK), tiek LR *Civilinis ko-*

deksas (CK) numato atsakomybę už įžeidimą. BK 155 str. nustato atsakomybę už įžeidimą asmens, nepriklausomai nuo jo statuso ir užimamų pareigų, tuo tarpu BK 290 str. – *lex specialis* – kalba apie bet kurio valstybės tarnautojo, bet ne politiko, įžeidimą. ATPK 214 (6) str. saugo išimtinai Respublikos Prezidento garbę ir orumą, o ATPK 187 str. – tik kai kurių tarnybų pareigūnų garbę ir orumą. CK 2.24 straipsnis numato civilinę atsakomybę už duomenų, žeminančių asmens garbę ir orumą, paskleidimą. BK ir ATPK straipsniuose yra minima įžeidimo veika, tačiau pati sąvoka nėra paaiškinama.⁹

2010 m. lapkričio 9 d. vilnietis buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už įžeidžiančio laiško prezidentei išsiuntimą. Vilniaus apylinkės teismas šio asmens veiksmus kvalifikavo kaip pasikėsinimą įžeisti prezidentę ir skyrė nuteistajam 5,2 tūkst. litų baudą.¹⁰ Tuo tarpu 2010 m. gruodžio 17 d.¹¹ prezidentę įžeidžiančio komentaro autorė buvo patraukta administracinėn atsakomybėn ir jai buvo skirta 750 litų dydžio bauda.¹²

Viešųjų asmenų garbės ir orumo bylose priimami teismų sprendimai kelia grėsmę ir ypatingai saviraiškos laisvės sričiai – žiniasklaidos laisvei.

2009 m. buvęs kandidatas į Lietuvos Respublikos prezidentus privataus kaltinimo tvarka pradėjo bylą dėl pa-

skleistos informacijos apie jo tariamas sąsajas su KGB ir kitos, jo nuomone, jį įžeidžiančios informacijos. Teismas pripažino žurnalistą kaltu, skyrė jam 10,4 tūkst. litų dydžio baudą ir priteisė iš jo 15 tūkst. litų siekiantį neturtinės žalos atlyginimą bei 7,6 tūkst. litų siekiančias bylinėjimosi išlaidas.¹³

Teismas neatsižvelgė į nusistovėjusį standartą, nustačiusį plačias viešojo asmens kritikos ribas. Pagal šį standartą viešas asmuo turi suvokti, jog jo veikla, taip pat ir buvusi iki rinkimų, gali sulaukti didesnio dėmesio ir griežtesnės kritikos.¹⁴ Tokiais atvejais prioritetas turi būti suteikiamas visuomenės teisei būti informuotai, teisę į garbės ir orumo apsaugą realizuojant pasinaudojus mažiau saviraiškos laivę varžančiomis priemonėmis.

Teigiamai vertinama praktika, kai pareiškėjai dėl savo teisių pažeidimo pirmiausiai kreipiasi į *Visuomenės informavimo įstatymo* nuostatų priežiūrą vykdančių Žurnalistų etikos inspektorių, siekdami neteisminio pažeistų teisių gynimo. Tais atvejais, kai Inspektorius sprendimai, įpareigojantys paneigti nustatytas tikrovę neatitinkančias, asmens garbę ir orumą žeminančias žinias yra ignoruojami, politikai ir valstybės tarnautojai turėtų ginti savo teises civiline tvarka.

Būtina panaikinti dviprasmišką atsakomybės už viešojo asmens įžeidimą reguliavimą. Ginčai tarp žurnalistų bei

valstybės tarnautojų ir politikų turėtų būti sprendžiami išimtinai civilinėmis individualių interesų gynybos priemonėmis. Tokių priemonių tikslas šios kategorijos bylose yra ne materialiai nubausti žiniasklaidos atstovą ir gauti neturtinės žalos atlyginimą, o atstatyti pažeistą asmens reputaciją. CK numato, kad paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, jeigu tie duomenys yra paskelbti apie viešą asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla.

Padaugėjus prašymų teismams dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kuriomis buvo siekiama iš anksto uždrausti ar apriboti informacijos sklaidimą, žiniasklaidoje pasigirdo pareiškimų apie persekiojimus dėl pareigūnų kritikos bei grįžtančios cenzūros.¹⁵ Tačiau pagrįstas tam tikros informacijos sklaidimo draudimas dažnai reišė ne cenzūrą, bet visuomenės apsaugą nuo melagingos ir neetiškai pateikiamos informacijos.¹⁶ Žurnalistikos laisvė neturėtų būti suvokiama kaip laisvė skelbti nepatikrintą informaciją. Demokratinėje visuomenėje vertę turi žinios gautos iš patikimų šaltinių ir paskelbtos nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir laisvių.

Pastaraisiais metais įsitvirtinęs plečiamasis žurnalistinio statuso išaiškinimas, pilietinės žiniasklaidos atstovams –

blogeriams (*blogeris* – interneto tinklaraščio, *blog*o autorius) – suteikė ne tik išimtinės teises, bet ir pareigas.¹⁷ Šių pareigų suvokimas yra būtina sąlyga etiškos žiniasklaidos plėtrai Lietuvoje.

Kovos su nesantaikos kurstymu problematika

2009–2010 m. nebuvo sprendžiama nesantaikos kurstymo interneto komentaruose problema.¹⁸ Be to, išryškėjo nauja nesantaikos kurstymui palanki terpė – socialiniai tinklai.¹⁹ Neretai juose skleidžiama informacija, kuri nepatenka į saviraiškos laisvės apsaugos sritį, yra laikoma kitų šalių tarnybinėse stotyse ir dėl to informacijos skleidėjų patraukimas atsakomybėn tampa sudėtingas arba neįmanomas.

Lietuvoje vis dar nėra sukurtas mechanizmas, leidžiantis efektyviai kovoti su neapykantos kurstymu (*angl.* hate speech) apraiškomis. *Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 metų programa* šios problemos taip pat nesprendžia.²⁰ Nevyriausybinės organizacijos ir neabejingi asmenys ir toliau bandė užpildyti nuoseklaus monitoringo spragas.

Nuo 2010 m. sausio 1 d. Žurnalistų etiškos inspektorius perėmė Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos funkciją ir šiuo metu yra įgaliotas pateikti išvadas ar visuomenės informavimo priemonėse paskelbta viešoji informacija skatina

nesantaiką dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.²¹ Šios funkcijos įgyvendinimui neskyrus reikiamo finansavimo, interneto komentaruose skleidžiamos informacijos kontrolė nepagerėjo.

2009 m. gegužės 26 d. Lietuvos aukščiausiasis teismas patvirtino žemesnių instancijų teismų sprendimus, kuriais buvo nustatyta, kad komentatorius, raginęs skustagalvius „prasinešti“ pro „čigonų taborą“, nekurstė tautinės nesantaikos.²² Tokiu būdu teisinėje praktikoje įsitvirtino anksčiau kritikuotas standartas, reikalaujantis įrodyti tiesioginę neapykantą kurstančio asmens tyčią.²³ Be to, teismo nutartyje buvo patvirtinta, kad nėra pakankamo pagrindo *nuomonę* pripažinti kurstymu smurtauti ir fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl tautybės.

Nuomonės argumentu dažnai remiamasi nutraukiant ikiteisminius tyrimus ar išteisinant nesantaiką kurstančius asmenims. Ikiteisminio tyrimo institucijos ir teismai laikosi požiūrio, jog niekinantys pasisakymai yra vertintini kaip kategoriška subjektyvi nuomonė, išreikšta ne visiems prieinama leksika bei pagrįsta subjektyvia interpretacija.

Tokie argumentai vertintini kaip klaidingi bei prasilenkiantys su Europos žmogaus teisių teismo (EŽTT) sufor-

muluota praktika nesantaikos kursty-
mo bylose. Nuomonės ir faktų atsky-
rimas turi svarbią reikšmę garbės ir
orumo bei dalykinės reputacijos gyni-
mo bylose, kuomet nustatoma, kad in-
formacija yra priskiriama nuomonei,
jai nebėra taikomi tiesos ir tikslumo
kriterijai. Tačiau net ir šiose bylose yra
galimybė užtikrinti atsakomybę, jeigu
nuomonė išreiškiama įžeidžiančiai.
Tuo tarpu nėra jokio pagrindo teigti,
kad nuomonė negali kurstyti nesantai-
kos. Būtent subjektyvaus pobūdžio pa-
sisakymas, kuriuo tyčiojimąsi ar nieki-
nami asmenys dėl jų priklausymo tam
tikrai grupei, ir yra laikomas neapy-
kantos kurstymu.

2010 m. viduryje įsigaliojo LR BK pa-
taisos, numatančios atsakomybę už
viešą pritarimą tarptautiniams nusikal-
timams, SSRS, nacistinės Vokietijos
nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar
jos gyventojams, tokių nusikaltimų ne-
igimą ir šiurkštų menkinimą. Pagal
naująjį straipsnį jau buvo pradėti du
tyrimai – dėl galimo SSRS agresijos
neigimo²⁴ ir dėl publikacijos, kuria ga-
limai buvo neigiamas holokaustas²⁵,
tačiau pirmoji byla buvo perduota į
teismą, o antrasis tyrimas buvo nu-
trauktas nepateikus įtikinamų argu-
mentų.

EŽTT holokausto neigimą apibrė-
žia kaip specifinę rasistinės saviraiškos
kategoriją, kurią sudaro du as-
pektai – nusikaltimų prieš žmoniją
neigimas ir neapykantos kurstymas
prieš žydų bendruomenę.²⁶ Svarbu,

kad analizuodami saviraiškos turinį,
teismai įvertintų istorinį ir socialinį
kontekstą, atsižvelgtų į tarptautinius
standartus. Deja, Lietuvoje visuotinai
pripažinta nacistinė simbolika teismi-
nėje praktikoje buvo suvokta kaip tau-
tinis paveldas, kuris gali būti viešai
demonstruojamas.²⁷

LR BK už nesantaikos kurstymą ir
tarptautinių nusikaltimų neigimą nu-
mato atsakomybę ir juridiniam asme-
niui, tačiau iki šiol ši norma nebuvo
pritaikyta.²⁸ Pastebėta atvirkštinė – ju-
ridinių asmenų atleidimo nuo atsako-
mybės – tendencija. 2010 m. spalio 18
d., įsigaliojus *Visuomenės informavimo
įstatymo pakeitimams*,²⁹ buvo susiauri-
tos viešosios informacijos rengėjo re-
dakcinės atsakomybės už viešai pa-
skleistą informaciją taikymo ribos. To-
kiu būdu, interneto tinklalapio valdy-
tojui atsirado galimybė išvengti atsa-
komybės už jo valdomame interneto
tinklalapyje paskelbtus asmenų, nesu-
sijusių su tinklalapio valdytoju, ko-
mentarus.

Homofobijos paskatintas saviraiškos laisvės ribojimas

2009 m. liepos mėn. LR Seimas, at-
mesdamas LR Prezidento veto, patvir-
tino naujos redakcijos *Nepilnamečių
apsaugos nuo neigiamo viešosios infor-
macijos poveikio įstatymą*.³⁰ Įstatymo
pakeitimai sulaukė daugelio tarptau-
tinių, užsienio ir Lietuvos institucijų,
organizacijų bei žmogaus teisių gynė-
jų griežtos kritikos, tarp jų Europos

Sajungos institucijų bei tarptautinių nevyriausybinį žmogus teises ginančių organizacijų Human Rights Watch³¹ ir Amnesty International.³²

Įstatymas neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančia informacija pripažino viešąją informaciją, kuria „agituojama už homoseksualius, biseksualius ar poligaminius santykius“ bei kuria „iškreipiami šeimos santykiai, paniekiamos jos vertybės“. Įstatymų leidėjų manymu, tokia informacija pakenktų nepilnamečių psichinei sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi. Šio įstatymo priėmimas reiškė atvirą iššūkį Europos Sąjungos vertybėms bei tarptautiniams žmogaus teisių apsaugos standartams. Priėmus įstatymą buvo nepagrįstai apribota saviraiškos laisvė, konkrečiai teisė skleisti ir gauti informaciją. Šios nuostatos taip pat buvo įvertintos kaip diskriminacinės.

2009 m. gruodžio mėnesį LR Seimas atsižvelgė į Prezidentės suburtos darbo grupės pasiūlytas pataisas ir pakeitė nuostatą, ribojančią viešą diskursą apie homoseksualius santykius, tačiau ir dabartinė *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo* redakcija vertinama neigiamai. Lyginant su 2002 m. įstatymo redakcija, kriterijų, nusakančių neigiamą poveikį darančią informaciją, padaugėjo dvigubai, tačiau dauguma jų yra nėra aiškiai apibrėžti ir kelia taikymo problemų.³³

LR Seimas neatsisakė minties riboti informacijos apie homoseksualius santykius sklaidą ir 2010 m. pabaigoje priėmė svarstyti *Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisų* projektą.³⁴ 2011 m. pradžioje LR Seime pateiktos pataisos kodekse numato įtvirtinti nuostatą, kad būtų baudžiamas viešas konstitucinių dorovinių vertybių, Konstitucijoje įtvirtintų šeimos pagrindų niekinimas bei visuomenės dorovei prieštaraujančių renginių organizavimas.³⁵

Priėmus šią nuostatą būtų apribotos asmenų teisė rinkti ir skleisti informaciją bei teisė į susirinkimų laisvę. Šių teisių ribojimas yra galimas, tačiau jas ribojantis įstatymas turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Vienas svarbiausių reikalavimų – formuluočių aiškumas, reikalingas tam, kad kiekvienas protaujantis asmuo galėtų numatyti savo elgesio pasekmes. Įstatymo projekte naudojamos sąvokos „visuomenės dorovė“, „konstitucinės dorovinės vertybės“ ir „šeimos pagrindai“ nėra apibrėžtos nei LR Konstitucijoje, nei įstatymuose, nei teisminėje praktikoje. Pasiūlytas įstatymas šių sąvokų taip pat neapibrėžia.

Formuluotė „visuomenės dorovei prieštaraujančių renginių organizavimas“ taip pat yra perteklinė, nes LR *Susirinkimų įstatymas* jau apibrėžia kokie renginiai yra draudžiami ir už jų organizavimą yra numatyta atsakomybė. Be to, įstatymo projekto aiškina-

masis raštas atskleidžia akivaizdžiai diskriminacinį šios nuostatos pobūdį. Įstatymo projekto autoriai teigia, kad teikiamu įstatymo projektu siekiama bausti už „visuomenės dorovei prieštaraujančių renginių, tokių kaip homoseksualų eitynės bei paradai, organizavimą“. Šis siekis akivaizdžiai prieštarauja Europos teisiniam ir politiniams standartams, atmetantiems homofobiją.

Susirinkimų laisvė

Aptariamas laikotarpis atskleidė rimtas susirinkimų laisvės teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo problemas.

2009 m. sausio 16 d. Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos organizuotas taikus mitingas, kuriuo buvo siekiama pareikšti nesutikimą su valdančiosios koalicijos vykdomomis reformomis, peraugo į riaušes. Jų metu buvo sužeisti 34 mitingo dalyviai ir keli pareigūnai, padaryta žala siekė iki 2 mln. litų.³⁶ Dėl viešosios tvarkos pažeidimų, 119 asmenų buvo surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolai, 29 riaušių dalyviams buvo pareikšti įtarimai nusikalstamos veikos padarymu³⁷ ir jie pirmos instancijos teismo buvo nuteisti.³⁸

Nors mitingo organizatoriai taip pat buvo patraukti administracinėn atsakomybėn, Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas, išnagrinėjęs administ-

racinę bylą, ją nutraukė. Teismas nustatė, kad mitingo organizatoriai tinkamai naudojosi savo teisėmis, o įstatymai nenumato, kad prasidėjus kitam – nesankcionuotam mitingui, pažymėjimą gavę organizatoriai privalo nutraukti savo renginį, net jeigu jam trukdo kitas mitingas.³⁹

Nemažo atgarsio visuomenėje sulaukė specialių priemonių panaudojimas malšinant riaušes, dėl kurių nukentėjo keli jo dalyviai. Taip pat klausimų sukėlė galimų teisės pažeidėjų bei liudytojų nuotraukų patalpinimas Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato tinklapyje.

Valstybė turi pareigą imtis adekvačių priemonių užtikrinti taikaus susirinkimo saugumą. Kilus neramumams, priemonės, kurių imamasi juos nuslopinti, turi būti proporcingos siekiamam tikslui. Tai, visų pirma, reiškia, kad valstybės pareigūnai turi imtis visų įmanomų priemonių, kad nenukentėtų taikūs susirinkimo dalyviai.

Akivaizdu, kad specialių priemonių, ypač šaudmenų, panaudojimo teisėtumas ir proporcingumas sausio 16 d. įvykių metu reikalavo atskiro tyrimo, nes nuo policijos veiksmų nukentėjo taikūs mitingo dalyviai, o jų patirti sužalojimai prieštarauja atsakingų pareigūnų teiginiam apie specialių priemonių panaudojimo proporcingumą. Tarp kitko, buvo teigiama, kad gumi-

nėmis kulkomis buvo šaudoma žemiau mitingo dalyvių kelių, tačiau mažiausiai vienam mitingo dalyviui gumine kulka buvo sužalota galva. Guminių šaudmenų panaudojimo teisėtumas ir/ar proporcingumas sukėlė abejonių ir policijos pareigūnams, kurie iš karto po įvykių viešai paneigė jų panaudojimo faktą. Vėliau, pateikus įrodymus, buvo teigiama, kad specialių priemonių, įskaitant guminius šaudmenis, panaudojimas buvo proporcinga priemonė susidariusioje situacijoje.

Nuotraukų tinklapyje patalpinimas yra teisės į taikių susirinkimų bei teisės į privataus gyvenimo gerbimą ribojimas. Nekyla abejonių, kad įstatymas leidžia viešinti atvaizdą asmens, kuris yra ieškomas dėl įtarimo padarius nusikaltimą veiką. Tačiau nuotraukų policijos tinklapyje patalpinimas su apibūdinimu, kad jose yra „užfiksuoti galimi riausių dalyviai bei jų liudininkai“ gali pažeminti nuotraukose esančių asmenų garbę, orumą ar/ir dalykinę reputaciją. Tinklapyje konkrečiai nebuvo įvardijama kurioje nuotraukoje yra pavaizduotas „dalyvis“, o kurioje – „liudininkas“, todėl kiekvienas patalpintose nuotraukose pavaizduotas asmuo turėjo pagrindo manyti, kad yra įtariamasis dalyvavimu riaušėse.

Baiminantis panašių įvykių pasikartojimo, 2009–2010 m. buvo nepagrįstai trukdoma pasinaudoti teise į taikius susirinkimus. Savivaldybės dažnai atsisakydavo derinti susirinkimų vietą, laiką ir formą, kėlė nepagrįstus reika-

lavimus susirinkimų organizatoriams, pavyzdžiui, užtikrinti susirinkimų dalyvių saugumą, nebuvo laikomasi nustatyto pranešimo išnagrinėjimo termino, reikalaujama susirinkti kitur nei planuojama, nors organizatoriai teigė, kad šiose vietose negalima pasiekti susirinkimų tikslų⁴⁰, nemotyvuotai atsisakoma išduoti pažymėjimus dėl susirinkimo vietos, laiko ir formos.

2010 m. birželį Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas konstatavo, jog savivaldybės administracijos atsisakymas išduoti pažymėjimą dėl suderinto susirinkimo vietos, laiko ir formos politinei partijai Socialistinis liaudies frontas buvo grindžiamas neargumentuota prielaida, kad organizuojant susirinkimą gali būti pažeistas valstybės ir visuomenės saugumas, viešoji tvarka, žmonių sveikata ar dorovė ir kitų asmenų teisės ir laisvės, todėl buvo neteisėtai suvaržyta konstitucinė teisė rinktis į taikius mitingus.⁴¹ Lietuvos smulkiųjų verslininkų ir prekybininkų asociacijai buvo pasiūlyta mitingą organizuoti ne Vilniaus Gedimino prospekte, bet prie Vilniaus koncertų ir sporto rūmų, nors tai tiesiogiai trukdytų susirinkimo tikslui atkreipti valdžios institucijų, įsikūrusių Gedimino prospekte, dėmesį.⁴²

Vilniaus miesto savivaldybės taryba nusprendė patvirtinti nuolatinę susirinkimų organizavimo vietą. Iš pradžių tokia vieta pasirinkta prie Vilniaus koncertų ir sporto rūmų.⁴³ Po kelių mėnesių ši vieta buvo pakeista į

Kalnų parką ir automobilių stovėjimo aikštelę, esančią netoli sporto arenas.⁴⁴ Buvo reikalaujama, kad susirinkimai vyktų šiose vietose nepriklausomai nuo jų tikslų. Tačiau LR Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog *Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo* norma, pagal kurią savivaldybės turi teisę nustatyti nuolatines susirinkimų vietas ar patalpas, negalima interpretuoti kaip nustatančios savivaldybėms teisę neleisti žmonėms rinktis į taikius susirinkimus kitose, savivaldybės nenustatytose vietose.⁴⁵

LR Seimo kontrolierė nustatė, kad Vilniaus miesto savivaldybė dažnai atsiskaidavo išduoti pažymėjimą suderintai susirinkimo vietai, laikui ir formai, nepateikdama konkrečių argumentų ir įrodymų bei vadovaudamasi prielaidomis; nesvarstė pozityvių priemonių užtikrinti teisę į taikius susirinkimus.⁴⁶

2010 m. gegužės mėn. prie susirinkimų laisvės varžymo aktyviai prisidėjo LR Generalinis prokuroras. Nors Vilniaus miesto savivaldybė išdavė pažymėjimą renginio organizatoriams, vėliau sekę prokuratūros veiksmai, kurių imtasi likus kelioms dienoms iki numatytų eitynių, buvo nukreipti į eitynių *de facto* draudimą.

Vilniaus apygardos administraciniam teismui pateiktame Generalinio prokuroro prašyme buvo nurodyta, kad valstybė negalės tinkamai įvykdyti pareigos užtikrinti susirinkimo dalyvių

apsaugos. 2010 m. gegužės 5 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas, išnagrinėjęs šį skundą, laikinai sustabdė pažymėjimo organizuoti eitynes galiojimą.⁴⁷

2010 m. gegužės 7 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, patenkinęs eitynių organizatorių atskirąjį skundą, panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Generalinis prokuroras, kreipęsis į teismą su skundu likus tik keturioms dienoms iki numatytų eitynių, prašydamas taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę, iš esmės siekė, kad minėtos eitynės neįvyktų, t.y. siekė tikslų, kurie galėtų būti pasiekti tik išsprendus teismui administracinę bylą iš esmės ir patenkinus skundą.

Teismas pabrėžė, kad pareiškėjai nepateikė svarių duomenų ar įrodymų, iš kurių būtų galima spręsti apie tai, kad valstybė nėra tinkamai pasirengusi įvykdyti savo pozityvių pareigų užtikrinti eitynių dalyvių apsaugą numatomo taikaus susirinkimo metu.

Teisėjų kolegijos nuomone, reikalavimo užtikrinimo priemonės taikymas esant tokioms aplinkybėms, paneigtų esminę veiksmingo naudojimosi susirinkimų laisve sąlygą – teisėtumo prezumpciją, tuo atgrasant suinteresuotus asmenis nuo dalyvavimo susirinkime.⁴⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas buvo priimtas likus vienai dienai iki planuojamų

eitynių. Nors renginys neapsiėjo be incidentų, eitynių dalyviai ar kiti asmenys nenukentėjo.

Praktiškai Lietuvoje įsigalėjo *leidiminė* susirinkimų tvarka, nors Lietuvoje yra įteisinta *pareikštinė* teisės į taikius susirinkimus įgyvendinimo tvarka, t.y. susirinkimų organizatoriai turi pareigą pranešti savivaldybei apie organizuojamo susirinkimo vietą, laiką, formą ir kai kurias kitas detales, o *ne gauti leidimą* susirinkimui. Tai, tarp kitko, reiškia, kad savivaldybės pareigūnai, manydami, kad planuojamo susirinkimo vieta ar/ir laikas ar/ir forma yra netinkami, turi pateikti organizatoriams jų turimą informaciją ir argumentus ir inicijuoti pozicijų *derinimą*. Tik nepavykus suderinti susirinkimo vietos, laiko ir/ar formos, galima atsisakyti išduoti pažymėjimą, paremiant tokį sprendimą informacija ir argumentais. *Susirinkimų įstatymo* 12 str. numato, jog atsisakymas išduoti pažymėjimą susirinkimui rengti turi būti pateikiamas sprendimo priėmimo dieną ir jis turi būti motyvuotas.

Sprendimas atsisakyti išduoti pažymėjimą dėl susirinkimo vietos, laiko ir formos gali būti skundžiamas teismui, tačiau ši priemonė nėra veiksminga. Pagal LR *Susirinkimų įstatymą* pranešimas apie susirinkimo organizavimą turi būti išnagrinėtas ir sprendimas išduoti pažymėjimą arba atsisakyti jį išduoti turi būti priimtas ne vėliau kaip likus 48 val. iki susirinkimo pradžios. Atsisakymas išduoti pažymėjimą gali

būti apskųstas teismui per 10 dienų nuo sprendimo priėmimo. Teismas tokį pareiškimą turi išnagrinėti ne vėliau kaip per tris dienas. Taigi, galima situacija, kai taikaus susirinkimo organizatoriai sužino apie savivaldybės priimtą sprendimą atsisakyti išduoti pažymėjimą likus 48 valandoms iki numatomo susirinkimo dienos, tuoj pat jį apskundžia teismui (nors praktiškai tai yra sunkiai įgyvendinama), tačiau teismas išnagrinėja pareiškimą trečią dieną nuo jo gavimo, taigi, jau po numatyto susirinkimo laiko. Šis įstatymo netobulumas sudaro prielaidas faktiškai uždrausti taikų susirinkimą, net ir tais atvejais, kai teismas pripažintų, kad atsisakymas išduoti pažymėjimą buvo neteisėtas ar nepagrįstas.

2009 m. gruodžio mėn. Vilniaus miesto savivaldybė atsisakė suteikti pažymėjimą politinės partijos lyderiui organizuoti mitingą prie Seimo, tačiau teismas pripažino, jog sprendimas buvo nepagrįstas. Teismo sprendimą organizatorius gavo prieš pat planuotą mitingą, todėl jo suorganizuoti nepavyko.⁴⁹

Nors aptariamuoju laikotarpiu buvo akivaizdu, kad yra būtina tobulinti LR *Susirinkimų įstatymą*, tik šios apžvalgos ruošimo metu 2011 m. pavasarį LR Seime pajudėjo paruoštų pataisų⁵⁰ priėmimo procedūra. Toliau svarstant šio įstatymo pataisas svarbu atsižvelgti į KT išaiškinimus bei pažangią teisminę praktiką. LR *Susirinkimų įstatymą* taikantys savivaldybių darbuotojai tu-

ri praeiti mokymus apie teisės į taikius susirinkimus prigimtį, turinį, ribas, susirinkimų organizatorių ir dalyvių bei valdžios institucijų teises bei pareigas.

---

¹ C. Fajado, H. Swain. „Krizė Europos žurnalistikoje“ (anglų k.), *Cafebabel.co.uk*, 2009-07-15, <http://www.cafebabel.co.uk/article/30753/journalism-economic-crisis-europe-media-examples.html>

² Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 2, 19, 51, 56, 58, 91, 1251 straipsnių pakeitimo ir 1251 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas, Nr. XI-114, *Žin.*, 2008, Nr. 149-6034

³ „Lietuvos leidėjų asociacijos pareiškimas dėl projekto „Vilnius – Pasaulio knygų sostinė 2012“, *Balsas.lt*, 2010-01-27, <http://www.balsas.lt/naujiena/372079/lietuvos-leideju-asociacijos-pareiskimas-del-projekto-vilnius-pasaulio-knygu-sostine-2012>

⁴ „A. Kubilius: siekiant permainų valstybėje reikia didesnio skaidrumo žiniasklaidoje“, *Delfi.lt*, 2010-07-09, <http://verslas.delfi.lt/Media/akubilius-siekiant-permainu-valstybeje-reikia-didesnio-skaidrumo-ziniasklaidoje.d?id=34308065>

⁵ M. Jackevičius. „Žiniasklaidą smaugė ir krizė, ir valdžia“, *Delfi.lt*, 2010-12-09, <http://verslas.delfi.lt/Media/ziniasklaida-smauge-ir-krize-ir-valdzia.d?id=39480519>

⁶ Jūratė Ablaičinskaitė. „Daugėja redakcijų, verčiančių žurnalistus tapti verslininkais“, *Zurnalistika-kitaip.lt*, 2010-12-29, <http://www.zurnalistika-kitaip.lt/zurnalistikos-link/daugeja-redakciju-vercianciu-zurnalistus-tapti-verslininkais>

⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams tvarkos“, Nr. 1797, *Žin.*, 2002, Nr. 112-4992

⁸ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2006: Apžvalga“, P. 15–16; Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga“, P. 22

⁹ Edita Gruodytė. „Nukentėjusiojo samprata „Nusikaltimų valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai“ skyriuje“, *Jurisprudencija* 2007, Nr. 1 (91), P. 41

¹⁰ M. Jackevičius. „Pasiūlymas pamylėti D. Grybauskaitę kainavo 5200 Lt“, *Delfi.lt*, 2010-11-09, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasiulymas-pamyleti-dgrybauskaite-kainavo-5200-lt.d?id=38366661>

¹¹ Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. A.211.-7168-88/2010

¹² „Prezidentės ižeidimas“, *Respublika*, 2010-12-18, Nr. 290/6240.

¹³ „Žurnalistas ižeidė buvusį kandidatą į prezidentus Č. Jezerską, nusprendė teismas“, *Diena.lt*, 2011-01-27, <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/zurnalistas-izeide-buvusi-kandidata-i-prezidentus-c-jezerska-nusprendeteismas-328863>

¹⁴ EŽTT 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 9815/82, §42

¹⁵ J. Tvaskienė. „Į Lietuvą grįžta cenzūra“, *Lietuvos žinios*, 2010-11-08, Nr. 255/12784

¹⁶ Diana Krapavickaitė. „Žiūrkių apgraužtos E. Žiobienės močiutės“ mitas subliūško“, *Diena.lt*, 2010-11-05 <http://kauno.diena.lt/naujienos/miestas/nelaiimes-kriminalai/-ziurkiu-apgrauztos-e-ziobienes-mociutes-mitas-subliusko-309222>

¹⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutartis administraciniėje byloje Nr. A-444-70-09

¹⁸ „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007–2008: Apžvalga“, P. 23–24

¹⁹ E. Digrytė. „Vieši raginimai mušti gėjus sulaukė prokurorų dėmesio“, *Delfi.lt*, 2010-03-17, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=30105953&rsslink=true>

²⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 15 d. nutarimas Nr. 317 „Dėl Nacionalinės antidiskriminacinės 2009–2011 metų programos patvirtinimo“, *Žin.* 2009, Nr. 49-1964

²¹ Visuomenės informavimo įstatymo 46, 49 ir 50 straipsnių pakeitimo įstatymas, *Žin.* 2009, Nr. 89-3840

²² Lietuvos aukščiausiojo teismo 2009 m. gegužės mėn. 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2009

²³ *Supra* note 18, P. 24

²⁴ „Dėl A. Paleckio viešų teiginių pradėtas ikiteisminis tyrimas“, *Diena.lt*, 2010-12-30, <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/del-a-paleckio-viesu-teiginiu-pradetas-ikiteisminis-tyrimas-323123>

²⁵ „Prokuratūra: pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl Stankero publikacijos „Veide“, *Alfa.lt*, 2010-11-19, http://www.alfa.lt/straipsnis/10427154/?Prokuratūra..pradetas.ikiteisminis.tyrimas.del.Stankero.publikacijos.Veide=2010-11-29_16-08

²⁶ EŽTT 2003 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Garaudy prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 65831/01

²⁷ Denisas Nikitenka. „Lietuviškos svastikos – nedraudžiamos“, *Ve.lt*, 2010-05-18, <http://www.ve.lt/naujienos/kriminalai/klaidedos-teismas-lietuviskos-svastikos—nedraudziamos>

²⁸ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus 2010 m. veiklos ataskaita, 2011-01-28, <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=xyZjtZNtKeo=&tabid=221>

²⁹ Visuomenės informavimo įstatymo 2, 5, 19, 22, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 54 straipsnių ir priedo pakeitimo, įstatymo papildymo 34(1), 34(2), 40(1) straipsniais ir nauju trečiuoju skirsniu įstatymas, *Žin.*, 2010, Nr. 123-6260

³⁰ Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, *Žin.*, 2009, Nr. 86-3637

³¹ E. Digrytė. „Human Rights Watch“ ragina Lietuvą laikytis išpareigojimų ir nediskriminuoti gėjų“, *Delfi.lt*, 2009-07-13, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=23079042>

³² „Amnesty International“ dėl nepilnamečių apsaugos įstatymo kreipėsi į Valinską“, *Alfa.lt*, 2009-07-13 http://www.alfa.lt/straipsnis/10281556/?Amnesty.International.del.nepilnameciu.apsaugos.istatymo.kreipesi.i.Valinska=2009-07-13_13-47

³³ „Bet kokių lytinių santykių skatinimas – žalingas nepilnamečiams“, *Balsas.lt*, 2009-12-22, <http://www.balsas.lt/naujiena/325378/bet-kokiu-lytiniu-santykiu-skatinimas-zalingas-nepilnameciams>

³⁴ Eglė Samoškaitė. „Seimas nusiteikęs svarstyti P. Gražulio siekį drausti viešą homoseksualių santykių propagavimą“, *Delfi.lt*, 2010-11-12, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/seimas-nusiteikes-svarstyti-pgrazulio-sieki-drausti-viesa-homoseksualiu-santykiu-propagavima.d?id=38492797>

³⁵ Administracinių teisės pažeidimų kodekso 224 bei 259(1) straipsnių pakeitimo ir Kodek-

so papildymo 214(30) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XIP-2595(2), http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=397252

³⁶ Mindaugas Jackevičius, Inga Saukienė, Evaldas Utyra, Eglė Digrytė, Rasa Lukaitytė. „Riaušės prie Seimo: 151 chuliganas sulaukytas, 34 mitingo dalyviai sužeisti“, *Delfi.lt*, 2009-01-17, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=20111082>

³⁷ „Prokurorai sėkmingai baigė riaušių prie Seimo rūmų bylą: nustatyti 29 šiuo nusikaltimu įtariamai asmenys“, *Teisingumas.lt*, 2009-07-01, <http://www.teisingumas.lt/naujienos/aktualijos/prokurorai-sekmingai-baige-riausiu-prie-seimo-rumu-byla-nustatyti-29-siuo-nusikaltimu-itariamai-asmenys>

³⁸ Dainius Sinkevičius. „Nuosprendį apskundė beveik visi Seimo „riaušininkai“, *Delfi.lt*, 2011-04-06, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nuosprendi-apskunde-beveik-visi-seimo-riausininkai.d?id=44073351>; Dainius Sinkevičius. „Anglijoje slapstęsis „riaušininkas“: prašau suprasti, buvau nesubrendęs paauglys“, *Delfi.lt*, 2011-04-19, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/anglijoje-slapstesis-riausininkas-prasau-suprasti-buvau-nesubrendes-paauglys.d?id=44567269>

³⁹ Dainius Sinkevičius. „Profesjonų lyderiai išteisinti dėl riaušių prie Seimo“, *Delfi.lt*, 2009-04-14, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=21671790>

⁴⁰ „Valdžia bijo mitingų“, *Delfi.lt*, 2010-09-21, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/valdzia-bijo-mitingu.d?id=36734835>

⁴¹ „Teismas įpareigojo sostinės savivaldybę leisti SLF mitingą“, *Balsas.lt*, 2010-06-22, <http://www.balsas.lt/naujiena/430201/teismas-ipareigojo-sostines-savivaldybe-leisti-slf-mitinga>

⁴² Ugnė Naujokaitytė. „Mitingą siūloma rengti prie Vilniaus sporto rūmų“, *Alfa.lt*, 2009-01-21,

http://www.alfa.lt/straipsnis/10247926/?Mitinga.siuloma.rengti.prie.Vilniaus.sporto.rumu=2009-01-21_15-17.

⁴³ Vilniaus miesto savivaldybės taryba. „Sprendimas. Dėl nuolatinės susirinkimų vietos ir laiko nustatymo“, Nr. 1-1378, 2010-01-27, <http://www.vilnius.lt/vaktai/Default.aspx?Id=3&DocId=30180441&Version=1>

⁴⁴ Vilniaus miesto savivaldybės taryba. „Sprendimas. Dėl nuolatinė susirinkimų vietų ir laiko nustatymo“, Nr. 1-1521, 2010-04-28, <http://www.vilnius.lt/vaktai/Default.aspx?Id=3&DocId=30182705>

⁴⁵ Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, 7, 8 ir 12 punktai, bylos Nr. 11/99, <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n000107.htm>,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierės V. Pilipavičienės 2009-10-12 pažyma, Nr. 4D-2009/3-485, <http://www.lrski.lt/index.php?p=0&l=LT&n=62&pazyma=3930>

⁴⁷ „Teismas užkerta kelią homoseksualų eitynėms šią savaitę“, *Ve.lt*, 2010-05-05, <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvas-naujienos/teismas-uzkerta-kelia-homoseksualu-eitynems/>

⁴⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS822-339/2010

⁴⁹ „Teismas: nebuvo pagrindo A. Paleckiui neleisti mitinguoti prie Seimo“, *Kaunodiena.lt*, 2010-01-15, <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/teismas-nebuvo-pagrindo-a-paleckiui-neleisti-mitinguoti-prie-seimo-258353>.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, Nr. XIP-1599, 2009-12-21, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=361834